

КЪМ ВЪПРОСА ЗА НАЧАЛНИЯ ЕТАП ОТ ОБРАЗУВАНЕТО НА ЧЕРВЕНАТА АРМИЯ

Татяна Астарджиева

THE ISSUE OF THE INITIAL STAGE OF THE FORMATION OF THE RED ARMY

Tatyana Astarzhieva

Abstract:

After occupying power in 1917, the Council of People's Commissars has set the task to build a strong army to consolidate the achievements of the October Revolution and overcome their opponents. The article examines the initial phase of compilation of the Red Army and the actions taken to organizing and centralizing. The original image of the Guard is an undisciplined army with poor morale and low military value. The principle of voluntariness in the formation of red lines have a negative effect. The choosing of L. Trotsky for military commissioner changes the situation. By voluntarily composed of red squads, the army of the new government for a year and a half turns into a well-organized, trained, regulated and politicized huge military machine.

Key words: *Russian Army, Civil War, Bolsheviks, Council of People's Commissars, volunteers, Red Army, mobilization, Lev Trotsky.*

В края на 1917 г. започва последната драматична година от Първата световна война. На 25 октомври властта в Русия е свалена. Болшевиките съставят ново правителство – Съвет на народните комисари. На преден план излизат личности като В. И. Ленин и Л. Д. Троцки. Крайно левите им идеи за устройството на държавата и обществото, схващанията им за социалния ред целят да окажат влияние както в републиката, така и далеч от границите ѝ. След революционните събития от февруари 1917 г. в Русия и завръщането на Ленин в страната, той печели привърженици с обещания за незабавно излизане от световния конфликт и раздаване на земя на селяните.

Предстои установяване и признаване на съветската власт по огромната територия на държавата. Противници на новия ред не липсват. Те сравнително бързо се организират в правителства и армии. Поради този факт е нужна силна и многобройна войска, която да затвърди постиженията на революцията.

Статията разглежда проблематиката, свързана с началния етап от изграждането на Червената армия непосредствено след Октомврийската революция 1917 г., в продължение на една година, и предприетите действия за нейното организиране и централизиране.

* * *

Октомврийската революция преминава сравнително мирно, но Ленин предвижда нуждата от въоръжена защита на събитията. Събитията в Москва след 25.X. 1917 г. също подсказват необходимостта от войска. Благоприятна почва за разрушаване на стария ред представлява създадената поради „дългата и тежка борба, от липсата ...на работна ръка и от увеличаващата се мизерия сред масите” обстановка.¹ Започналата в предходните месеци промяна в редовете на монархическата армия е необратима. На 1 март е издадена Заповед №1 за унищожаване чиновете, орденте, отличията, въведени са нови правила. Животът в армията се променя и вече зависи от новото управление на Съвета на народните комисари (СНК). Младите офицери, заподозрени в контрареволуция, изморени от военните години, изоставят редиците на армията и се преселват в различни части на страната – по Дон, в Киев, Сибир и т.н. Въведена е строга забрана за напускане на армията, а военните не вярват в задържането на болшевиките на власт за дълго време.

Болшевиките завземат властта без предварителен план за военната сфера. За лидерите им въпросът е нов и те до момента не са го обсъждали. Управляващите са наследници на разнородна по социален състав армия, но по-важно е, че последната не дава индикации да се организира и защити промяната от 25 октомври.

Вестник „Правда” публикува реч на В. И. Ленин, в която се казва: „Нашата задача, която ние никога не трябва да изпускате от очи, е всеобщото въоръжаване на народа и разпускането на редовната армия”.²

След Октомври 1917 г. болшевиките не са преобладаваща част в армията.³ Затова В. И. Ленин говори за силата на работническата класа, което не се различава особено от критериите за боеспособност на червената гвардия: „1) численост; 2) роля на икономиката; 3) връзка с трудещите маси; 4) организираност”.⁴

През ноември 1917 г. в редовете на червената гвардия влизат войници, работници, матроси, селяни. Новото правителство предвижда заместване на войската с народна милиция, но се оказва, че редовната армия е все още необходима. Непосредствено след революцията Ленин подписва голям брой заповеди, отнасящи се до армията. Той практически унищожава старата военна организация, тъй като обещава да изведе Русия от Първата световна война.⁵

На проведеното на 22 декември 1917 г. съвещание на Народния комисариат по военните дела са изработени конкретни положения за формиране на нова армия и е избрана общоруска колегия, която отговаря за тази дейност.⁶

Положението на руската армия в началото на 1918 г. е трагично. Сведенията от отчетите за нейното състояние говорят със следните думи: „... може да се каже, че руската армия като организирана сила не съществува – цели корпуси и дивизии се командват от подофицери; офицерите са деградирани и задържани насилно на най-долни длъжности, голяма част от тях са избягали, мнозина са се самоубили. Войниците предават цели батареи с оръжията и конете, цели картечни части, автомобили, обози. Съобщенията в тила са свършено дезорганизирани и армията не получава нищо. Гладът и неуредиците ще заставят армията да се разотиде. Сега в рота няма повече от 20 човека.”⁷ Сведенията говорят за снижена бойна боеспособност на руската армия. При евентуално нападение от страна на Централните сили, успехът на последните ще е гарантиран.

Факт е, че в първите месеци от управлението на Съветите липсва стабилност. Не е изградена силна държавна власт, а изминалите тежки години на Първата световна война са причина за анархия, водеща до парализиране на всички държавни учреждения, „сред гражданството се насажда една деморализация, изразена в грабежи, насилия, неподчинения”.⁸ Изминалите три години и половина от началото на световния сблъсък се отразяват пагубно върху стопанския

живот, което затруднява изхранването на войската, поради което тя се деморализира и случаите на дезертъорство не са рядкост. Руската войска не желае повече участие във войната и при упадък на дисциплината е невъзможно водене на бойни действия.

Новата власт не успява да попречи на бягствата от фронтната линия към вътрешността на страната. Обидата, нанесена от комитетите върху офицерите е голяма, а те я наричат с нарицателното: „товарищество“ и „товарищи-дураци“.⁹ Офицерството е оскърбено от мярката, свалила отличията и пагоните. Сега началническите постове зависят от мнението на войниците, които във всеки един момент могат да посещават офицерите.

Отношението на руските офицери към останалите държави е разнопосочно: към САЩ, Италия, Япония е безразлично, към Сърбия – благосклонно, към Франция не е особено лошо, но към Великобритания – отрицателно, смятайки, че тя е виновна за влизането на Русия във войната, за да проливат кръвта си за английските и френски капитали.¹⁰

Първите червеноармейски отряди в районите със съветска власт са съставени от доброволци още през декември 1917 г. Те са малобройни, неподготвени да водят бойни действия. По тази причина Л. Троцки организира среща в Москва между старши началници, останали на фронта. На съвещанието е решено да се пристъпи към разработване на план за формиране на Червена армия във военните окръзи и районите на фронта.¹¹ Започва регистрация на офицери, които нямат желание да влязат в редовете на Червената армия. На места, където има неподчинение или избухват въстания са изпратени най-революционно настроените червеноармейски формирования. Те се отличават с пристъпния си и авантюристичен вид, като по външното си поведение наподобяват разбойнически шайки, а не военни отряди и действат с наказателни мерки.¹² Особеност на първите червени отряди са: малобройност на отрядите, организационни неуредици, неуточнен срок на службата, морално и физическо изтощение, липса на въоръжение, на единни устава и т. н. Принципът на формираната е доброволен, но подборът не дава резултати.

Главна задача на болшевиките в началото на 1918 г. е бързото прехвърляне на отрядите в местата с неподчинение. Всеки, който е заподозрян в „контра“ или срещу когото има донос, е подложен на

изтребление. Провеждат се обиски и грабежи. Действията на червените доброволци определят разбойническия характер на отрядите. Същевременно противниците на новата власт започват да се укриват или просто замълчават.

Изграждането на въоръжени сили на новата власт не е едновременно акт. Процесът се извършва постепенно и зависи от събитията в страната и от нуждата от противопоставяне срещу външни опоненти.

През януари 1918 г. В. И. Ленин издава заповед за отпускане на 20 млн. р. за организиране на червена гвардия от работници и селяни.¹³ Средствата от държавната хазна са предназначени за организиране на армия, за централизирано управление и които ще послужат за защита на властта на Съветите, както и за подпомагане на бъдеща социалистическа революция в Европа.

На заседание от 22 януари 1918 г. Н. Криленко отбелязва: „Ние нямаме армия... Нямаме сила да удържим врага“.¹⁴ По решение на Съвета на народните комисари започва сформиранието на Червена армия. В началото тя носи наименованието Работническо-селска червена армия (Рабоче-Крестьянская Красная Армия, или РККА), а от 1946 г. е преименувана в Съветска армия. Приетите на 15 и 29 януари декрети прокламират създаване на Работническо-селска червена армия (РККА) и на флот (РККФ).¹⁵ Войниците от сформиранията се армия се издържат и прехранват за сметка на държавата и получават заплата в размер на 50 рубли месечно. В състава на червената гвардия влизат предимно работници и селяни, израстват пълководци, обединени от идеята за борба против чуждите завоеватели. Характерна особеност в самото начало от изграждането на армията е невъзможността за преодоляване на доброволческия принцип за постъпване в нея.¹⁶ Доброволчеството обаче става фундаментът на постоянната армия.

Въпреки започналото сформиранието на червената войска, на 1 март В. И. Ленин пише: „Червената армия е безусловно боен материал, но суров и необработен... нужно е да бъде обучен и дисциплиниран“.¹⁷

Главна заслуга за структурирането ѝ има близкият другар на Ленин – Лев Давидович Троцки. От март 1918 г. той е назначен за народен комисар по военните, а малко по-късно и по военноморските въпроси, както и за председател на Висшия военен съвет. Един от

най-важните постове в Червената армия се отрежда на военния комисар. Длъжността е въведена през април 1918 г. Комисарите провеждат организационна и политико-възпитателна работа както сред обикновените червеноармейци, така и сред командния състав. Те трябва да осъществяват политическия контрол и „пресичането на всякакви опити за контрареволуция”.¹⁸

За разлика от мнозинството болшевики, Ленин и Троцки преценяват, че е невъзможно да се създаде боеспособна Червена армия без помощта на опитните генерали и офицери от старата армия.¹⁹ В началото на март, след подписване на Брест-Литовския мир, старата действаща армия се самодемобилизира окончателно. Желанието на болшевиките е всички войници да бъдат уволнявани с пушки и патрони.²⁰

Първоначално завръщащото се от фронта донско казачество отказва да воюва против новите управляващи. То доброволно предава оръжието си на червеноармейците. Отчаян от положението, ген. А. М. Каледин се самоубива на 29 януари 1918 г., а набиращата сила Доброволческа армия започва първия си Кубански поход. По същото време, намиращият се в Русия Чехословашки корпус обявява неутралитет и се отправя към Владивосток. Полският корпус, ръководен от ген. Довбор-Мусницки, е разоръжен.

Изискванията за влизане в състава на РККА не са значителни – да са граждани на републиката и да са навършили 18 години. В декрета за съставяне на Червената армия се казва, че в нея може да влезе „всеки, който е готов да отдаде силите си и живота си за защита завоеванията на Октомврийската революция”.²¹ Предимство е препоръката от военен или граждански комитет. Основна задача на новосформиращата се армия е защитата на постиженията на Октомврийската революция. СНК предава командването и управлението на РККА в правомощията на Комисариата на военните работи и на Специалния общоруски колеж. За върховен главнокомандващ е избран Николай Криленко, а за заместник – Александър Мясникян.

През април 1918 г. се поставя началото на окръжните, губернкските, уездните и волостни комисариати по военните дела. Приет е декрет за всеобщо военно обучение на възрастното население, без разлика в пола²², срокове на службата, приети са назначенията на командния състав, реда на попълване на длъжностите. Декрет от 20

април 1918 г. на Военния комисариат разпорежда организирането на военнотериториалните власти, запазвайки старото положение – 11 военни области (окръжия).²³

Л. Троцки оставя на заден план военнооперативните въпроси като залага на „революционното възпитание“ – сливане на селяни, работници и дребна буржоазия в едно революционно семейство.²⁴ Като комисар по военните дела, Троцки написва социалистическата военна клетва, приета на 22 април 1918 г. от ВЦИК.

Към лятото на 1918 г. болшевиките контролират само централните губернии, където живее около 40% от руското население. През май 1918 г. Червената армия наброява 300 хил. души, от които 100 хил. не са въоръжени. Все още армията е организирана на доброволчески принцип и няма централизирани органи на управление, липсва необходимата военна подготовка.

Организационният етап в образуването на Червената армия се отнася към лятото на 1918 г. На V Общоруски конгрес на СНК, проведен през юли в Москва, се потвърждава военната организация и се приема постановление „За изграждането на Червената армия“.²⁵ Един месец по-рано е проведен I Общоруски конгрес на военните комисари. Отчетен е провал на принципа на доброволно влизане в редовете на Червената гвардия както по отношение на количеството, така и заради качеството на хората, което довежда до „частични мобилизации с цел да се попълни състава“ ѝ.²⁶ На Московския конгрес се поставя въпроса за общото военно обучение. Делегатите обаче са твърде малко.²⁷ Според нарежданията паралелно трябва да се извършва политическо възпитание на войниците. За целта са подготвени лекции, срещи, събрания, курсове за агитация, разпространяване на политическа литература и като цяло политическа просвета.

Подготовката на кадри за армията се съсредоточава в правомощията на инструктори. В средата на юни е открито училище за инструктори в Пенза. Открити са курсове за пехотни и артилерийски инструктори в Смоленск, артилерийско училище в Москва, курсове за инструктори по техническата работа в Петроград, курс за техници по въздухоплаване в Петроград, Военнотехническо училище в Москва, курсове за инструктори за физическо обучение и обучение с оръжие в Петроград, курсове за кавалерийски инструктори в Твер, за пехотни

инструктори във Воронеж.²⁸ Срокът на обучение е между седем месеца и една година. Значително по-различни са военните курсове в Москва, тъй като целта им е: общо военно обучение на населението. В тях се приемат лица от двата пола, при положение че са партийни членове, а посещението не е обвързано със задължения.

За шест месеца се извършват свиквания на пет набора, от 1893 до 1897, в губерниите: Петроград, Москва, Тамбов, Симбирск, Саратов, Самара, Уфа, Оренбург, Перм, Тоболск, Томск, Алтай, Тургайск, Акмолинск, Семипалатинск, в Сибирската и Оренбургска казашка област; два набора в губерниите Владимир, Нижегород, Вятка.²⁹ Въведена е задължителна воинска повинност за трудещите се от 18 до 40 г. възраст, отменена е изборността на командния състав, одобрено е привличането в армията на военни специалисти, на бивши генерали и офицери. Така например няколко години по-късно, през 1921 г., командният състав наброява 217 хил. човека, като 34% са военни специалисти.³⁰ От наборниците се оформят батальони, роти и команди за строителна, пътна и др. дейности.

Част от Червената армия съставя погранични войски. Декрет от края на юни делегира правата им по опазване и обезпечаване на неприкосновеността на границите на републиката.

Изграждането на Червената армия вече се основава на разработени от В. И. Ленин принципи: централизация; пролетарски принцип за комплектуване и формиране на войските; съответствие между численост и бойна способност за обезпечаване отбраната на страната; съчетано използване на нови кадри с военни специалисти от монархическата власт.³¹ Идеологът на Червената армия Л. Троцки защитава общата военна повинност пред Съвета на народните комисари с думите: „Международното положение на Съветската република изисква създаването на една силна армия..., която може да бъде създадена само въз основа на общата военна служба. Не трябва да се съмняваме, че Общорусийският конгрес на Съветите няма да одобри задължението на гражданите на Съветската република да отбраняват социалистическото отечество, което не води никаква завоевателна политика, отказва всички тайни споразумения и договори, признава правото на всеки народ за самоопределение и си поставя за върховна своя задача побратимяването на всички на-

роди”.³² Трябва да се отчете обаче съпротивата срещу общата военна служба, особено на по-заможните семейства и гражданското съсловие. За преодоляване на трудностите и изпълнението на мярката са натоварени Военният, Вътрешният и Външният народни комисариати. Предвижда се всяко буржоазно семейство, чиито младежи не се явяват в опълчението, да бъде заставено да заплати парична глоба от 3 хил. до 100 000 рубли, като същевременно се арестува главата на семейството до заплащане на глобата.³³

Съществува разлика по отношение времетраенето на службата – за работниците и селяните – 6 месеца, а за богатата прослойка – една година. За изпълнение на наредбата са издадени подробни инструкции, като специално внимание е отделено на дефиницията за буржоа и кой трябва да се смята за такъв. Към категорията са отнесени всички лица, които се издържат не чрез физическа работа, а от капитали, от приходите на своите владения и подобни; господарите на индустриалните, търговски и пр. заведения; директори, пълномощници, ръководители и управители на дружества; бившите държавни адвокати и техните помощници, частните адвокати, нотариуси, борсови и търговски посредници; сътрудници на буржоазната преса, свещениците и представителите на църквата, религиозни общини; лица, упражняващи свободни изкуства, доколкото те не се занимават с общополezni занаяти; старите офицери, чиновници, възпитаници на юнкерски училища и кадетски корпуси, лица без определено звание; всички бежанци от окупираните към момента от Централните сили области, но на територията на Русия.³⁴ Обхватът на широк кръг население поражда противопоставянето на посочените групи, изразени в сблъсъци с отделите на Червената армия.

По своя социален състав в Червената армия преобладават селяните. Постепенно в края на 1920 г. нараства броя на работниците на 15 %, селяните – 77 %, а другите социални слоеве – 8%.³⁵ На ръководните постове са поставени работници.

През август 1918 г. СНК приема декрет за обединено ръководене на военните дела на всички войски, сформирани от отделните Наркоми. На 6 септември 1918 г. е създаден единен орган за ръководство на военните структури и военните действия на Червената армия – Революционен военен съвет на републиката (РВСР), начело

с Л. Троцки. Едновременно е въведена длъжността главнокомандващ на всички въоръжени сили. През септември 1918 г. поста заема Й. О. Вацетис, а от юли 1919 г. – С. С. Каменев. Отново през септември 1918 г. е създаден Съвет за работническа и селска отбрана (Съвет на отбраната), начело с В. И. Ленин. Този орган поема всички права по мобилизацията на силите и средствата в полза на отбраната.

След премахването на доброволческия принцип за постъпване в Червената армия, населението се държи пасивно или често се противопоставя. Зачестяват сблъсъците между обикновеното население и отделенията на червените, натоварени с рекрутирането на войниците. Често насилствено по улиците са залавяни групи от 50 души, след което са отвеждани в казармите. Подобни мерки довеждат до дезертърство при първи удобен случай. Недоволството на народа обаче не е причина новата власт да промени положението с общата военна служба. Започва обсъждане на закон, който да мобилизира всички от 16 до 50 г. възраст. Извършва се широка пропаганда като се предвижда въвеждане на милиционна система. Предвижда се всяко село да образува една рота, а няколко села дружина. От дружините се образуват полкове, а от тях дивизии, със седалище на щаба в окръжния град. Началниците се определят предварително, което в случай на нужда ще подпомогне мобилизацията да се извърши за 12 часа.³⁶

Предвижда се въвеждане на военен данък за негодните за военна служба. На жените също се позволява постъпване в Червената армия, главно в телефонната и санитарната служба. Има съобщения за отделни фронтови формации от жени, на които да бъде разрешено с декрет посещенията на военни курсове и учебни заведения.³⁷

Запазва се системата на доброволно вербуване, като чрез него се гарантира допълнително попълване на войсковите състави. Значителна част от тях се събират от безработния пролетариат и от военнопленниците. Вербуването по доброволен начин и рекрутирането с принуждение се извършва от окръжията и окръжните комисариати. Тъй като не се вземат предвид негодните за войската хора, а те също влизат в състава ѝ, отделенията са с по-ниска военна стойност. Формирането на дивизии се осъществява чрез сливане на съществуващите и присъединяване на новосформирани части. Образувани са: Мологска дивизия; 1-а, 2-а, 3-а, 4-а Петроградски дивизии, плюс

Петрозаводска дивизия; Олонецка дивизия; Новорожка дивизия; 1-а и 2-а Новгородски дивизии; Тверска; Костромска; 1-а и 2-а Московска; Нримска; Витебска; Могилъовска; Смоленска; Тамбовска; Курска; Съветска Гвардейска; 1-а Воронежска; Самарска; Саратовска; Архангелска; 1-а дивизия на Северен Кавказ – общо около 30 дивизии.³⁸

Предвижда се от всяка губерния да се образува по една дивизия, т. е. броят им да достигне 60. Неравномерното разпределение на населението обаче в отделни райони е причина, дивизии да се образуват според военната област. Компенсирането на броя им се извършва за сметка на гъсто населените територии. В началото на Гражданската война неясно остава формирането на дивизии на червените в областите, заети от чехите и контрареволуционерите. За охрана служат четири кавалерийски дивизии. Едната е съставена в губерния Воронеж, а други три са придвижени от вътрешността на Русия.

Лошият транспорт, огромните разстояния, следвоенните проблеми и др. създават трудности при издаването и спазването на инструкциите на командните щабове. От този факт произлизат различията по отношение на състава в отделните окръзи. Въпреки произвола и непланираността на цялостната организация по формирането на войската, се наблюдава старание от страна на военните командни щабове. На V Общоруски конгрес се предвижда разформиране на съществуващите автономни формации и се забранява сформиранието на подобни.³⁹ Като пример служат опитите на съветската власт да се съставят подразделения от чехи и словаци, сърби, поляци, които претърпяват провал. Пълната забрана нарушава прокламирация принцип – отделните народности да имат право на самоопределение. Затова съветското правителство се отказва от подобна мярка.

По отношение обучението на армията се разчита повече на младите, с които се занимават военни инструктори. С декрет е наредено на партийните комитети да се грижат членовете им да бъдат обучени в действията с оръжие, както и във военната служба и във военните науки.⁴⁰ Партийните членове винаги трябва да носят партийната легитимация и удостоверение за завършено военно обучение.

Нуждата от офицерски състав за Червената армия принуждава новото правителството в столицата да се обърне към старата руска армия. Въпреки разреза с техните убеждения, често тези висши во-

енни влизат в редовете на съветската войска, поради тежките условия на живот и глада. Привлечени са унтер-офицери и офицери от монархическата армия, като към лятото на 1918 г. попълненията достигат 17 800 човека.⁴¹ Нарастването на бялото движение променя ситуацията. Част от офицерите от бившата руска армия се обявяват в защита на родината и предпочитат включване в белите армии. Доказателство са борбите на болшевиките с Чехословашкия корпус, в които заемащите високи длъжности офицери преминават на противниковата страна. Следствие на противоречията се засилва недоверието към офицерите и сблъсъците между комисари и военнo-началници. В тази връзка Троцки издава заповед, в която се казва: „който злоупотребява със своето служебно положение като началник, за да предизвика един революционен преврат, се наказва, според решението на V Конгрес на Съветите, със смърт. Никаква милост за изменниците, а на честните наши сътрудници трябва да съдействаме другарски”⁴²

Принудителното свикване се отнася с еднаква тежест както към бившите офицери, така и към лекари, инженери, техници и пр.

Нуждите на Червената армия не са единствено от фронтови офицери, а и от генерал-щабни офицери. Отново се залага на военните от старата руска армия. За да бъдат обучени в Генерал-щабната академия към тях е отправено изискването да са служили на фронта 1,6 години. Записването и назначаването е съпроводено с принуждение. Поради подозрения към този състав, Троцки в своя реч обяснява, че Генерал-щабната академия трябва да бъде попълнена от работници, с цел работещият народ да има след известно време свои началници.⁴³

За нуждите на армията се създава Централно управление. Главна функция има Съветът, състоящ се от началник (главен ръководител) и двама комисари. Началникът трябва да приведе в изпълнение одобрения от Народния комисариат военен план по снабдяване на армията. Той трябва да изработва проекти, които се представят на военния комисариат. В централното управление са събрани всички главни институти като артилерийско-технически войски, въздушна флотилия, санитарни и ветеринарни учреждения и техническо-научни лаборатории.⁴⁴

Съставът на Щаба на едно военно губернаторство се състои от генерал губернатор, началник щаб и двама комисари. Отделенията се разделят на: Общо; Отделение за агитация и вербуване на хора; Отделение за организация и обучение; Отделение за инструктори; Отделение за продоволствието; Санитарно отделение; Ветеринарно отделение; Транспортно отделение; Касово отделение; Финансово отделение.⁴⁵

При всички дивизии и при военните териториални власти се намират комисари. Военните началници имат право да действат самостоятелно само в боевете. В същото време, влиянието на комисарите е неограничено. Различията между двете длъжности довеждат до уронване престижа на началниците и чести неприятности между тях.

Войсковите части се намират предимно в главните градове на губернаторствата. Армията се поддържа в готовност, тъй като се налага препращането ѝ в места с контрареволуция. Основната дейност на войската е извършването на реквизиции, рекрутиране на хора с принуждение и потушаване на местните бунтове. Войниците живеят предимно в частни жилища и се занимават със свои дейности. Поради това дисциплината не е добра. Неподчинението и бунтовете често съпътстват началния етап от съставянето на Червената армия. Недисциплинираността е отличителна черта както за войниците, така и за офицери на висши длъжности. Последните дори отказват да водят боеве с чехите, което става повод за заповед на Троцки да се разстрелват тези офицери. Дезертърството на страната на противниците също е често. В Урал и по Волга дори цели отделения преминават в редиците на Чехословашкия корпус. Но най-лошата черта на войниците остава моралът. Възможността на войниците „да крадат и обират ненаказано е главното средство за притегляне на хора в Червената армия“.⁴⁶ Армията не се отличава с войнски и патриотичен дух. Ползите за войниците са поставени на първо място. Влизането във войската носи свободен живот, прехрана, малко работа за високи заплати, но ако някой предложи повече ползи, войниците веднага преминават на негова страна. Поради тази причина първо-

началният образ на Червената армия се отличава с недостатъчна войнска стойност.

След четири години война руската икономика и стопанство са напълно разстроени. Пътищата са разрушени. Облеклото и снабдяването с материали на войниците е недостатъчно. Дрехите са често цивилни, а отделенията нямат войнишки вид. Продоволствието и заплащането не се извършва равномерно. Контролът на комитетите и издадените заповеди се оказват недостатъчни. Например една заповед на Л. Троцки от края на май 1918 г. гласи: „Направените в последно време при войсковите части на червената армия инспекции относно положението на военното управление доказаха, че тая част на военните работи се намира в един хаос.

За да се тури край на това положение и да се доведе управлението до една съответна висота, заповядвам на управителния комитет на червената армия, да установи незабавно в цялата съветска република ежедневната продоволствена дажба на войниците от червената армия, която дажба да влезе в сила най-късно до 5-ий юни тая година.

При всички войскове части от червената армия трябва да се намират запаси от брашно, консерви, булгур и други продукти, не по-малко за 3 дена за всичките хора на доволствие.

Забелязва се също, че при някои войскове части изплащането на заплатите става с голямо закъснение. Предписва се на военните управителни съвети от червената армия, на военните комисари и на войсковите началници, да наредят погребното за опростотворяването работите по изплащането на заплатите, но с това да не се попречи на упражняването на контрол.²⁴⁷

С оглед на поскъпването на живота, СНК взема решение да увеличи от 15 юни заплатите на войниците от Червената армия, като женените получават 250 рубли, вместо 150 р., а неженените по 150 р., вместо 50 р. месечно.⁴⁸

Петроградското военно губернаторство публикува издръжката на Червената армия за период от 3 месеца от 1.IV. до 1.VII, при състав от 100 000 души. Сметката възлиза на стойност 183 550 000 рубли и се разпределя по следния начин:

- „1) Заплатите за април по 300 р., а за май и юни по 150 р...60 000 000,
- 2) Продоволствие по 100 р. за май и юни.....20 000 000,
- 3) Заплата за членовете на щабовете, за служителите в канцелариите, инструкторите и квалифицираните работници по 500 р.....30 000 000
- 4) Административни разноски на човек.....7 500 000
- 5) Канцеларски разноски.....1 800 000
- 6) За поддържане и уреждане на помещения за щабовете, казармите, купуване на мебели.....3 000 000
- 7) За купуване на бензин, гуми, поправки на автомобили, пътуване служба.....3 000 000
- 8) Заплата на червеногвардейците (за сметка на фабриките)12 000 000
- 9) За комисариата за военнопленници15 000 000
- 10) За организиране на партизанските отделения за борба с контра-революционерите.....3 000 000
- 11) За разни непредвидени разноски.....15 000 000”⁴⁹

Липсата на коне пречатства създаването на предвидените тилови учреждения. В същото положение са голяма част от артилерийските формации. По тази причина се разформировават кавалерийски части. С цел да се набавят коне за нуждите на Червената армия се провеждат прегледи. Селяните се противопоставят на мярката, а често войниците продават обратно коне на притежателите им, въпреки че вече са прегледани и закупени. Прегледите се извършват от специално организирани комисии, а заплащането на кон варира от 350 до 1000 рубли.

Съветското правителство прави описи на цялото оръжие и издава заповед със следното съдържание: „...по заповед на комитета за военни работи, от страна на всероссийската колегия за въоръжаване на работническата и селска червена армия е разпоредено до всичките военни комисариати на окръжните и губернаторски съвети да запишат всичкото оръжие, което ще се употреби за въоръжаване на червената армия, както и оръжието, с което разполагат съветите и да представят за това доклад.

При записване на оръжието трябва да се отдели годното от онова, което се нуждае от поправка, като в докладите първото се означава с малки цифри, а второто с по едри.

Годното оръжие, с оглед на това, че е народно притежание и не принадлежи на тогова, който го употребява и пази, трябва да се държи чисто и да се пази от повреда.

Оръжието, което се нуждае от поправка, не трябва да се употребява, за да не стане съвсем негодно. Доклади за състоянието на оръжието трябва да бъдат представени всеки 2 недели.”⁵⁰

Главното управление на работническата и селска въздушна флотилия се ангажира с формирането на авиаторските отделения и набавяне на аероплани. Начело на управлението стои Съвет, състоящ се от председател и двама комисари. Председател е инженер-механикът Соколов, комисари – авиаторите Акашев и Сергеев.

След последното участие на руската армия на Западния фронт се образуват армии на вътрешните фронтове. Армията във Воронежкия участък е преместена в Тамбов, първа червена армия – в местността около Симбирск, 3-а – около Екатеринбург. Придадените сили на армиите се състоят от: „1) част от поставените в заетите сега от чехословаците области войскове части от червената армия, които отстъпиха пред настъплението на чехите. 2) войскове части от червената армия, които са формирани в сегашната бойна област и в непосредствено намиращия се хинтерланд. 3) войски на червената армия, които са превозени на тоя фронт от разни военни губернаторства на Русия.”⁵¹

Усилването на войските се осъществява трудно, тъй като се смята, че това не трябва да става за сметка на отслабване вътрешността на държавата. Разчита се на задължителните свиквания.

На 6 септември 1918 г. милициите са обединени от върховното командване на военния комисар за войната – Лев Троцки, който е председател, а главнокомандващ е Йоаким Вацетис. След това е създадено военно разузнаване (ГРУ).

Червената армия се изгражда по съвършено нов социално-политически принцип. Основна роля има партията на болшевиките. Тя обезпечава идейнополитическата и организационна работа в новата армия. Партията е в основата на формирането, обучението,

централизирането и бойната подготовка на войниците. В края на 1918 г. в нея влизат над 50 хил. комунисти, в края на 1919 г. – над 120 хил., а в края на Гражданската война – около 300 хил., организирани в 7 хиляди подразделения.⁵²

Процесът на политизиране на армията не се извършва стихийно. Първоначално в нея влизат много разнообразни социални слоеве. Военните комисари започват пропаганда още в първата половина на 1918 г., когато армията се формира на доброволчески принцип. В началото на април се открива Общоруско бюро на военните комисари. Към задълженията на последните се отнасят: дисциплиниране и организиране на червените редици и контрол върху дейността на военните специалисти от монархическата войска. Те са привлечени поради факта, че съветската власт не разполага с боен опит и команден състав. През пролетта на 1918 г. се изграждат военнополитическите органи, а през втората половина на годината се създават политическите отдели.

Принципите, на които се основава формирането на Червената армия довеждат до значително увеличаване на нейния брой, особено през втората половина на 1918 г. Към октомври 1918 г. тя достига до над 700 хил. човека.⁵³ Армията постепенно започва да придобива стройна организация, разработени са първите военни устави. Обучаващите се от 214 043 към 1 октомври достигат 570 761 човека за един месец.⁵⁴ В края на 1918 година Червената армия се оформя като ефективно действаща партийно-политическа и военна система, която се съхранява в хода на цялата Гражданска война.

От своя страна Съглашението, което първоначално подкрепя съветското правителство в изграждането на Червената армия, през пролетта и лятото на 1918 г. предпочита да осъществява свои планове. Те се свързват с възстановяване на влияние в Русия и използване на контрареволуционното движение на белите. Този факт принуждава болшевиките да разчитат единствено на собствени сили. Очевидно е обаче, че срокът от завземането на властта до юли 1918 г. е твърде кратък и недостатъчен, поради което резултатите са неудовлетворителни и не отговарят на очакванията.

Първоначалният образ на РККА е на една недисциплинирана войска със слаб морал и ниска бойна стойност. Новото съветско правителство не може да разчита на сигурна опора от страна на армията. Целта на СНК е да промени същността ѝ, за да може да се противопостави на антиболшевишките движения във вътрешността на републиката и на външната намеса на други държави. Новото положение налага изграждането на единна, добре организирана и въоръжена войска, която да даде отпор на всички съпротивителни сили.

В края на Първата световна война бойната стойност на руската армия е значително снижена. Унищожаването на чиновите, сложната ситуация на противоборство в годините на Гражданската война, поставят на изпитание едновременно както бялото движение, така и новите управлящи. Първите резултати в борбата с белите са катастрофални за Съветите. В този период Червената армия е зле въоръжена и обучена, лошо облечена. Принципът на доброволност на сформирани на червените редици има отрицателен ефект, но времето показва невъзможността за прилагане на друг метод. Избирането на Л. Троцки за военен комисар променя ситуацията. Той работи неуморно по създаването на организирана армия с общ команден център. През юни 1918 г. е обявена общата военна повинност – мярка, която значително увеличава редовете на болшевишката войска. По-късно се съставя военната полиция, която се занимава с дезертърите и шпионите. За наказание и назидание се използва методът на екзекуция на всеки десети човек от строя. Главното разузнаване (ГРУ) също е предпоставка за успехите на Червената армия срещу белите генерали след средата на 1919 г. Многократното увеличаване състава на червените в следващия период от изграждането на съветските въоръжени сили, изиграва своята роля за победата в Гражданската война. От доброволно съставени червени отряди, армията на новата власт за година и половина се превръща в добре организирана, обучена, регулирана и политизирана огромна военна машина. Новите измерения на Червената армия дават предимство в Гражданската война пред белите генерали и всички противници на съветската власт.

БЕЛЕЖКИ

- ¹ Централен Военноисторически архив (ЦВИА), ф. 2, оп. I, а.е. 61, с. 210.
- ² **Волкогонов, Д.** Ленин. Руският демон. М., 1996, с. 220.
- ³ **Дремов, Г. А. и А. Ю. Чиковани.** Великий октябрь: революция, открывшая новую эпоху – В: Вестник Московского университета, История, 1977, бр. 5, с. 9.
- ⁴ **Дремов, Г. А. и А. Ю. Чиковани.** Пос. съч., с. 9.
- ⁵ **Волкогонов, Д.** Пос. съч., с. 227.
- ⁶ **Данилов, В. Д.** Становление и развитие структуры советских вооруженных сил (1918 – 1920 гг.). – В: Из истории Гражданской войны и интервенции 1917 – 1922. М., 1974, с. 217.
- ⁷ ЦВИА, ф. 40, оп. 2, а.е. 784, с. 5.
- ⁸ ЦВИА, ф. 40, оп. 2, а.е. 891, с. 98.
- ⁹ ЦВИА, ф. 40, оп. II, а.е. 926, с. 240.
- ¹⁰ **Пак там**, с. 240.
- ¹¹ **Петров, П. П.** От Волги до Тихого океана в рядах белых. Воспоминания, документы. М., 2011, с. 319.
- ¹² **Петров, П. П.** Пос. съч., с. 319.
- ¹³ ЦВИА, ф. 40, оп. 2, а.е. 885, с. 422.
- ¹⁴ bg.wikipedia.org/wiki/Червена_армия.
- ¹⁵ **Азовцев, Н. Н., А. К. Селяничев.** Основные этапы Гражданской войны и вооруженные силы советской республики. – В: Из истории Гражданской войны и интервенции 1917 – 1922. М., 1974, с. 172.
- ¹⁶ За повече виж: Октябрь и Гражданская война в СССР. М., 1966, с. 435.
- ¹⁷ **Берхин, И. Б.** Вопросы истории периода гражданской войны (1918 – 1920 гг.) в сочинениях В. И. Ленина. М., 1981, с. 183.
- ¹⁸ История России новое и новейшее время. М., 2010, с. 441.
- ¹⁹ **Волкогонов, Д.** Троцки. Демонът жертва. М., 1996, с. 190.
- ²⁰ ЦВИА, ф. 40, оп. 2, а.е. 885, с. 278.
- ²¹ **Данилов, В. Д.** Пос. съч., с. 218.
- ²² Октябрь и Гражданская война в СССР, М., 1966, с. 434.
- ²³ ЦВИА, ф. 40, оп. 2, а.е. 874, с. 148.
- ²⁴ **Волкогонов, Д.** Троцки, Пос. съч., с. 192.
- ²⁵ История России новое и новейшее время. М., 2010, с. 440.
- ²⁶ ЦВИА, ф. 40, оп. 2, а.е. 874, с. 148.
- ²⁷ ЦВИА, **Пак там**, с. 153.
- ²⁸ ЦВИА, **Пак там**, с. 153.
- ²⁹ ЦВИА, **Пак там**, с. 148.

³⁰ История России новое и новейшее время. М., 2010, с. 440.

³¹ **Дмитриев. П. Н.** Организационные принципы советского военного строительства и их влияние на способы вооруженной борьбы. – В: Из истории Гражданской войны и интервенции 1917 – 1922. М., 1974, с. 191.

³² ЦВИА, ф. 40, оп. 2, а.е. 874, с. 148.

³³ ЦВИА, **Пак там**, с. 149.

³⁴ ЦВИА, **Пак там**, с. 149.

³⁵ **Дмитриев. П. Н.** Пос. съч., с. 193; **Голуб, П. А.** Революция защищается. М., 1982, с. 157.

³⁶ ЦВИА, ф. 40, оп. 2, а.е. 874, с. 150.

³⁷ ЦВИА, **Пак там**, с. 150.

³⁸ ЦВИА, **Пак там**, с. 151.

³⁹ ЦВИА, **Пак там**, с. 152.

⁴⁰ ЦВИА, **Пак там**, с. 152.

⁴¹ Великий Октябрь и защита его завоеваний, М. 1987, с. 48.

⁴² ЦВИА, ф. 40, оп. 2, а.е. 874, с. 154.

⁴³ ЦВИА, **Пак там**, с. 154.

⁴⁴ ЦВИА, **Пак там**, с. 155.

⁴⁵ ЦВИА, **Пак там**, с. 155.

⁴⁶ ЦВИА, **Пак там**, с. 156.

⁴⁷ ЦВИА, **Пак там**, с. 156 – 157.

⁴⁸ ЦВИА, **Пак там**, с. 157.

⁴⁹ ЦВИА, **Пак там**, с. 157.

⁵⁰ ЦВИА, **Пак там**, с. 158.

⁵¹ ЦВИА, **Пак там**, с. 158.

⁵² **Голуб, П. А.** Революция защищается. М., 1982, с. 159.

⁵³ **Голуб, П. А.** Пос. съч., с. 151.

⁵⁴ Великий Октябрь и защита его завоеваний. М. 1987, с. 47.

ЛИТЕРАТУРА

Публикации

Азовцев, Н. Н., А. К. Селяничев. Основные этапы Гражданской войны и вооруженные силы советской республики. – В: Из истории Гражданской войны и интервенции 1917 – 1922. М., 1974.

[**Azovtsev, N. N., A. K. Selyanichev.** Osnovnyye etapay Grazhdanskoй voynay i vooruzhennaye silay sovetskoy respubliki. – V: Iz istorii Grazhdanskoй voynay i interventsii 1917 – 1922. М., 1974]

Берхин, И. Б. Вопросы истории периода гражданской войны (1918 – 1920 гг.) в сочинениях В. И. Ленина. М., 1981.

[**Berhin, I. B.** Voprosay istorii perioda grazhdanskoй voynay (1918 – 1920 gg.) v sochineniyah V. I. Lenina. M., 1981]

Великий Октябрь и защита его завоеваний. М. 1987.

[Velikiy Oktyabry i zashtita ego zavoevaniy. M. 1987]

Волкогoнов, Д. Ленин. Руският демон. М., 1996.

[**Volkogonov, D.** Lenin. Ruskiyat demon. M., 1996]

Волкогoнов, Д. Троцки. Демонът жертва. М., 1996.

[**Volkogonov, D.** Trotski. Demonat zhertva. M., 1996]

Голуб, П. А. Революция защищается. М., 1982.

[**Golub, P. A.** Revolyutsiya zashtishtaetsya. M., 1982]

Данилов, В. Д. Становление и развитие структуры советских вооруженных сил (1918 – 1920 гг.). – В: Из истории Гражданской войны и интервенции 1917 – 1922. М., 1974.

[**Danilov, V. D.** Stanovlenie i razvitie strukturay sovetskih vooruzhennayh sil (1918 – 1920 gg.). – V: Iz istorii Grazhdanskoй voynay i interventsii 1917 – 1922. M., 1974]

Дмитриев, П. Н. Организационные принципы советского военного строительства и их влияние на способы вооруженной борьбы – В: Из истории Гражданской войны и интервенции 1917 – 1922. М., 1974.

[**Dmitriev, P. N.** Organizatsionnaye printsipay sovetskoй voennogo stroitelystva i ih vliyanie na sposobay vooruzhennoy borybay – V: Iz istorii Grazhdanskoй voynay i interventsii 1917 – 1922. M., 1974]

Дремов, Г. А. и А. Ю. Чиковани. Великий октябрь: революция, открывшая новую эпоху – Вестник Московского университета. История, 1977, бр. 5.

[**Dremov, G. A. i A. Yu. Chikovani.** Velikiy oktyabry: revolyutsiya, otkrayvshaya novuyu epohu – Vestnik Moskovskogo universiteta. Istoriya, 1977, br..5]

История России новое и новейшее время. М., 2010.

[Istoriya Rossii novoe i noveyshee vremya. M., 2010]

Октябрь и Гражданская война в СССР. М., 1966.

[Oktyabry i Grazhdanskaya voyna v SSSR. M., 1966]

Петров, П.П. От Волги до Тихого океана в рядах белых. Воспоминания, документы. М., 2011.

[**Petrov, P.P.** Ot Volgi do Tihogo okeana v ryadah belayh. Vospominaniya, dokumentay. M., 2011]

Архивни източници

ЦВИА, ф. 2, оп. I, а.е. 61

[CVIA, f. 2, op. I, a.e. 61]

ЦВИА, ф. 40, оп. 2, а.е. 784; , а.е. 874; а.е. 885; а.е. 891; а.е. 926.

[DVIA, f. 40, op. 2, a.e. 784; , a.e. 874; a.e. 885; a.e. 891; a.e. 926]

Интернет-базирани източници

bg.wikipedia.org/wiki/Червена_армия

[bg.wikipedia.org/wiki/Червена_армия]

.